

1877-1496
242
1-1.54

1877-1496

ЛИСТ БЕЗ КОВЕРТИ

или

ОДПОВІДЬ

ВІДП. КРИЛОШАНИНУ МАШИНОВСЬКОМУ

НА

РЕФЕРАТ МОЛІТОВНИКА

НАПИСАВ

Иван Пулюй.

Відень.

В тискарні Соммера.

1871.

Sine ira et studio.

ЕГО ВИСОКОПРЕПОДОБИЮ КРИЛОШАНИНУ

МАЛИНОВСЬКОМУ У ЛЬВОВІ.

Відень, 20. Січня 1871.

ВАШЕ ВИСОКОПРЕПОДОБИЕ!

Виготовивши молитовник для руського народу в його народно-літературній мові, передав я в місяць Серпня 1870 р. Его Високопреосвященству Кир Іосифу Сембратовичені до всепасакавого одобрення и благословення.

Піддати рукопись під осуд кошветореськїи склонилаєь моя воля тому тільки, що була у мене сильна віра, що сердечні и вельми надійні слова, якими Впр. Метрополїт зволила одвічати на витягнєє академїачесї молодежи при своїм номїнованнї, не тільки про церехонїю сказанї, а що словам не будуть протванї и діла. *Ширеннє просвіти між народом мовою народнїю* замічлал Кго Ветво до рессорту свої діяльности, и щиро затрївал єєрця вступникїв молодежи до участї, поручаючи разом, щоб слова Их и благословеннє передано усїї молодежи. — „В *Просвіті знайдємоєя*“ були послїдні слова Его Ветва, сказанї до вступникїв молодежи, и новими надїями словнїлєсь всї, котрим лежить на серци добро забутого своїми силами руського народу.

Вїя передав и свою рукопись, пручив Кго Ветву заперед мїї молитовник, виданїї 1869 р. Вп. О. Довїмом, куратором св. Штепана у Віднї. Впр. Метрополїт не тільки що годивлєсь на сам переклад іп рїнсіпїю, но також на бесїду, якою молитовник переведенїї, оставивши правопись (по довїшїї правописьїї рєсправї) мону виборовї „котра луччою и практичїїшою видїтьєсь“. — „*Церквї не мїшанїєсь до спору літературнїго*“ — думлал Его Ветво — „се нїшаннє нехай рїшаєсь на *Бєсїдах*. а церквї шїлькї наглядати, щоб писано в дуєї католицькїї

віри. Коли не знайдеться в молитовнику нічого вроди кашолицької віри, то я пошвердиммо и дамо благословенннме.

Се було в м. Лвию. В м. Сернию приїхали Его Ветво знов до Відня, и я передав свою рукопись, и став жити в надії, що моя праця не буде даремна: що народові доставеся книжка, на яку досі даром вижидав, на яку здобутоєся у всіх народів європейських, а не здобутоєся у нас одних Русинів, у яких дух християнський моритєся недоступною народові церковщиною, хоч и „на ладъ малоруский сведенною“.

Доля моєї рукописі, що реферат її доставєся в руки Вашого ВПреподобія. Неможучи дождатєся реферату, просив я добрих людей, щоб розвідалиєся про рукопись, та и просив о її зверненнє. В. В. освідчили, що рукопись авернуть на руки Впр. Метрополіти, тільки, на мов и — сподіваюєсь — усякого розумного Русина велике диво, сказали є досадою: „добре, я потверджу, но не . переконання, а щоби Русь пронала.“

Видно, Его Ветво ще свіжо мали тоді слова в пам'яті, якби здобули собі серця академічній молодєжі, и готові були потвердити народня діло, як ствердив катехиза От. Селецького, писаний *такоуж* мовом, як мій молитовник. Ваша критика оберталася ще серед тієних для неї границь, „*чи нема чого вроди кашолицької віри.*“ Годі було що противнєго знайти в молитовнику, виданім найбільшим католиком Доїном, тай в рукописі, писаній тоюж рукою, цю молитовник видання Доїнового.

Пни ж бачу, що відказавни мнї так давно, Ви не жалувалп п'ятьмісячної праці, щоб тільки Его Ветву виглавити молитовник якотрую, загубу для руського народу.

Тим часом я, не маючи через так довгий час ніякого одвіту, написав 12 Надолєста до Его Ветва прохеморію, в якій просив о скорє реферованнє, а 12 Студня лист до В. Виреподобія, в якому вставляєся, щоб пустили на волю невольника, освідчивши разом, що маю важкі причини вірити, що моя рукопись нарочно в неволі придержуєся. Аж коли незнаний мнї Фелетонієта „Основі“ зробив споминку про молитовник, В. В. зводали своїм несвєм а дня 31 Студня 1870, писавни на няя Вп. Отця Цицановського, ректора віденської семінарії, увідожати мене в имені Впр. Метрополіти, що моя рукопись „*араконь каноническимь призначєнна до оумищожєннїя*“ *).

*) Вищєвнн

Що такі права в XV. віку були правосильні, о тім знає світ, знає історія, говорять факта. Тоді вільно було „оуничтожати по праву каноническому“ не тільки манускрипта, но и людей, такі живих. В XIX. віку не так. Манускрипт, се власність автора, а „оуничтожати“ ёго, немаючи навіть якої такої причини, значить, не уважати права власности другого. Чи весть у Вас право до рукописі мої — о тім розсудить хтв вишній. А як В. В. думали може, що богослов не смігнє Криловіаниноі противитись, а заловивши руки и нічо більш не скаже, то ще ж бачите, що полік ваш зроблений без господаря. Ваше письмо як раз так написане:

ВЫСОКОПРЕПОДОБНЫЙ ГОСПОДИНЕ!

Изъ препорученія Нхъ Высокопреосвященства зволить Ваше Виреподобіє завоувати до себе Ивана Пудюя, оуком. богослова и слыш. филозофіи на оуниверзитетѣ Вѣденскомъ (Josefstadt, Reitergasse 17.) и заявити ему, що Нхъ Высокопреосвященство не толькo не дають имени своего, но также совсемъ не соглашаются, абы написанный имиъ молитовникъ нанечатался, и таа рукопись по праву каноническому прпначенна востала до оуничтоженія. — I. Иванъ Пудюй покликнувся на I. Кр. XIV. 18, 19, и думас, що такъ звания оукраинщина и кулишовка суть якимось тайнымъ ключемъ, отворити роумьніе церковного языка и церковныхъ нашихъ молитовъ и службъ, где влєстиво свєтохороками кршгь обрїдъ потребно филологическихъ и богословскихъ толкованій словъ и вложєній. — II. Очевисто намъренїямъ его вєсть, перенести агїтацію для оукраинщины и кулишовки на поле церковное, а даючи при славянскомъ текстѣ переводы на такъ званну оукраинщину съ кулишовкою, хоче на тѣмъ поставити, щобы вѣрныя принади звичай по оукраински молитися: то оуже иде о том, не толькo сорвати съ нашою малорускою литературою, но также съ нашими церковными книгами, съведенными на ладъ нашего малоруского языка, о кѣлько то было возможно, на користь оукраинщины и кулишовки, которы суть нововведенїемъ безъ пѣдставы якъ оу насъ, такъ и на Оукраинѣ, и которы еще оу насъ не оправдїлися, абы оуже и церковь наша гонїла за пустыми вѣтрома. — III. Секта староверческа изъ Россїи

найшла бы въ томъ молитовнику также для себе подставу, бо якъ она пише, такъ и ту пишеша мня Спасителя: *Исусъ*, коли не греч. оригиналъ потрібно писати *Иисусъ*, або символічески *Ісусъ*. Оукраїнщина и кулишівка не допровадили еще литературы нашей до такого совершенства, чтобы она съ ними могла служить вѣрцемъ, и неперечно есть, що на оукраїнщину и кулишівку грѣшится много произволомъ, науковою немочію и дивагетваии, въ которыхъ ложно и пусто поставляеяса гениальность: — IV. то находится и въ молитовнику семь: такъ слово *насущный* ложно переводится словомъ *щоденный*: наше *вѣрую* называется *апостольскимъ*; пяти заповѣдь божа *отдаея* словомъ *не вбивай*: головня чеснота *мужество* *отдаея* словомъ *мужеництво*; слова *дорноскима* переводится: которого въ *дарахъ* носить и проч. — V. Що ино есть свяволи на поли мирской литературы, а що ино есть церковная литература: (що? Н. П.) ту оуже повиненъ Иванъ Пулюй оставити власти церковной потребно зараджати, и до толка молитовъ и служений церковныхъ потребно священника на которого ординариать енуститися може, що тою роботу совѣстно и працевито займеш, маючи страхъ передъ вѣтрюстію и легкомисленістю. Самое литературное общество „Провѣста“ оуже видалила кулишівку; но оукраїнщина завела оно въ выданномъ имъ молитвословѣ также на бездорожя и дивагетва и. пр. ввѣсто *блаженный* або *щасливый* писати *машаный*: *вдати* оубогн и насытитса и проч.

Поручаея зъ причины того приклада Вашому Вирендобію наблюдать на тое, абы выгоди наша въ таюиной семинаріи въ церковны, обрядовы предметы не жьнали оукраїнщины и кулишівки, и занимался совѣстно и трудолюбиво литературою церковно-славянской и малорускою, якъ они изъ давна намъ передани суть.

Оттакій то ваш ресерат! Прочтавши тижко не закітати *сторонницького завязшя и вашой ненависти, якою думаете проти „такъ званной оукраїнщины и кулишівки.“* Одагнувшись плащикою „малорускииъ“ воюете проти „оукраїнщины“, вбачаючи в уукраїнському народѣ не рідного брата, а

якогось чуженця, ворога, та воюєте по яхашелськи, а не якби дося мужові старшому, поважному и розважному.

Нагромадили Ви проти мене: „несвятохороненные обряду, якесь агитаторство нечесне, вірвання с малоруською літературою, апоствоство для секти старовірчеської, наукову неміц, безсовістність, вітренність и легкомисльність, бездорожя, сваволю и диватства.“ Таким бологом кидаете в лице того, що жертвовав свій дорогий час, не одну веселу хвилину, щоб тільки прислужитися вдовинію депою своему народові: котрий шов до Вас старших на пораду, щоб послухати вашого мудрого слова, и справити, що потрібув поправи.

Жаль тільки, що замість поважних мужів знайшов и пристрастних старців, замість поради понижелнье и обиду. Не стану с Вами відрадуватись бологом, вже для того, що я молодий, так и не годиться; а ставлю тільки проти Вас зеркало правди. Гляньте, як самі обнуралися, так тою самою грязею, що нею кидали.

Зробіть ласку, прочитайте ще раз свій реферат, побачимо скільки там правди, справедливости, наукової сили, совісти, страху перед поверховністю, легкомисльністю, диватствами и т. д. и т. д.

Проуєтимо кілька стрічок, а зачнемо від уступу, означеного мною I. Місце, на яке я відкапкувавем, вниште з першого листу великого Апостола св. Павла до Коринтіян гол. XIV, 18. 19. Дякую Господеві мовжу, що розмовляю всякими мовами більш вас усіх, тільки в церкві волю промовити *плеш слів розумних усім*, щоб навчити и инших, аніж *десять тисяч слів мовою (чужом *)*. Не тільки „такъ звана оукраїнщина“ но кожда бесіда, що жие в народі, єсть єму тайним ключом, котрий може вітворити розумінньє церковніє, як

*) R. P. Cornélius Coccolli a Lapide commentarū in omnes divi Pauli epistolae, iudicis aeneasartii illustrati Antverpiae An. MDCCXXXIV Tom. IX. pag. 313. Проч. tenet: πάντων ἑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν, quod Syrus Chryso- Bioron. ad Hebidam et alii vertunt: magis quam omnes vos lingua loquor. Sic forte posset et accipi soster interpret, dum vertit, omnium vestrum q. d. Omnem linguas, quae vos callentis, et ego calleo, et magis, quam vos.

Наймо: Omnium vestrum linguis id est dialectis loquor. Secundo et melius omnium, quia nimirum Corinthos confabulabant adveare et mercatores omnium gentium, et linguarum quasi ad celeberrimum emporium. eōcut etiam he- die Antverpiae. Parisiis, Venedis Gallorum, Germanorum, Italarum, Hispanorum, Anglorum, aliarumque gentium riget lingua aequae ac mercatura. Omnia ergo

в кожній чужій мові, та й розуміння всякої науки. О тім ніхто не похибує.

Як у Латинців бесіда латинська церковною стала, так у славянських народів грецького обряду, стала церковною зручена бесіда болгарська, котру Росіяне, Русини в Сербія по своєму виголошують. Скільки тих народів латинського обряду, в кожного молитовники писані своєю бесідою. І всі ті народи зхоронили свій обряд латинський, хоч не давали „философських і богословських толкованій словъ и положеній“, а кождий в них адобує на молитовник таки у рідній мові. Подати народові молитовник в рідній його мові, се поступає розуму, виключаючий всякий сумнів. Не хто розумові не вірить, увірять може хоч авторитетам богословським, котрих слова подаю нижше**). І „толкованія“ добрі для народа, тільки ж сі належать до школи; а в церкві треба народові таких молитов, котрі прочитавши зараз міг би й зрозуміти. Ут тим то ще й пишуться для дітей

vestrum, id est, omnium gentium, quas vobiscum et inter vos vocantur. Linguis loquor: quod Non eleva mee titipote deum leguam, am et ipse eo iter, sed non eo modo, quo vos in Ecclesia, ad orationem, sed ad edificationem.

Verb. 19. Οὐκ ἔγωγε ἰ. ε. μάλο (αὐτοῦ) φησὶ ἐμὴν ἀ πόσ ῆ, (quam iam). Πρὸς (paucissima) λόγους ἐπὶ τοῦ νόου μου (id est intelligentia, qua intelligit προσημίω) κατήξει, ἢ καὶ ἄλλους κατηγήσῃ, ἢ κερύσει λόγους ἐν γλώσσῃ (in lingua peregrina quam audientes non intelligunt).

Νόος (Sensus) hic idem est, quod intelligentia passiva, qua scilicet intelligitur tam ego, quam sermo meus: unde explicans subdit ἢ καὶ ἄλλους κατηγήσῃ (ut doceret et moneat) Opponit enim sensum hunc linguæ peregrinæ, quam nemo intelligit.

**1 Ibidem pag. 312. Ita quoque Theodor. Loquitur cum Apost. de orationibus et canticis spiritalibus, quas privati quique ex deo Spiritus a. componebant, et publice pronuntiabant, vel canebant in Ecclesia tempore collationum spiritualium: idque in consolationem, instructionem vel exhortationem populi: unde vult illa vulgari lingua fieri (sic eamque se recerent na tot?) ut ab omnibus intelligantur: alioquin enim sine fructu ea fore assertit. Дальше говорить що се не поставлено на церковні служення, а що розумієш тільки де precibus, quas privati quique componebant ad edificationem et exaltationem populi, nec de divinis et publicis officiis, quas iam approbatione, imo ordinatione et veniunt totius Ecclesie et populi obediunt Clerici ad colendam, et gravi ac univerni quadam majestate laudandum Deum (У нас матали муандис наоути служення церковні також естатне з церковних мови) Si enim varietate lingua diceretur, 1° rudes male res tam divinas approbarent, male intelligerent, errores et hæreses conciperent 2° viculis prævidens. Imo præce orbibus varianda esset lingua Licet enim eodem communi lingua loquatur Germani omnes, tamen diversam linguam idioma habent: Saggioli: Westfah. Helvoti atque ita si vernacule diceretur, divinum officium in tanta idiomatum varietate solutum esset, rixis et contemptis sacerdotum.

инші молитовники а інші для дорослих, одвітні их поняттю в похощности, щоб наші були пояснення.

Молитва тільки тоді годиться Господеві коли на серця походить, а тільки тоді багата плодами. Хто, питаєсь, розумний, маючи на цілі зрушити людське серце, говоритиме до збору бесідою чужою, незрозумілою?

Хто молиться, той и знає, як сильної волі треба, щоб ум и серце знайшлися в молитві, навіть у того, що розумів церковну мову. Скільки ж більш муштуть скитань до щирої, — не скажу вже до розумної — молитви той, якому бесіда недоступна.

Бога величати, славословити, Ему благодарення приносити, коритись, жалувати за гріхи, молити прощення, каятись, згадувати про Святих, покійних, все то функції не тільки людського розуму, но и серця, и більш серця як розуму. Серцю даєся ту повна воля, серце виливаєсь перед Господом, и тоді молитва щира, сердечна, Господеві приємна. Просе ж и слова мають бути сказані до розуму — зрозумілі, одвітні ятві того, що молиться, и до його серця — теплі, огненні, щоб його серце „розтопилося“. Нема тої сили в церковних, незрозумілих молитвах, хоч би и є „толкованіями“. Молитва є „толкованіями“ заслуге так мало на оправданьє, як хинська розмова Русина є Русином „съ филологическими“ объясненіями слів и положень.

Зборити народів молитовник в його власній мові, а давати незрозумілий, значить, що годиться: *нехай нарід розуміє молитву, як хоче*. Та сама думка и в англійських (псевдо)раціоналістів, котрі кажуть: *не треба народів молитовника; нехай кождий співає, як дзюб його знає*.

II. Вашим докором, яким приписуєте міні ініціативу в перемесенню агітації для „українщини и кулішівки“ на поле церковне, робите міні честь.

Не належу до нанамальгамістів, но и не признаюсь до вашого партикуларизму, у якому — хто знає — яке лице на виворить. Знаю 15-мільоновий самостайний руський (малоруський) нарід, и сильно вірую в його будучину. Бажаю, щоб наш великий нарід досевився чесного місця в славянському світі в дорозі морального и матеріального двигнення, просвіти и добробиту. А як кожда ціль має свої средства, так и просвіта, яко ціль *всенародна*, дається тільки *всенародними*, всім доступними

середствами осушити. Ніхто розумний не хоче жезло сширвати, або нікуру розпикши сговувати, саме так и ширити між народом просвіту мовою, якої він не розумів. Тим то и наше письменство має бути всенароднім, зрозумілим цілому 15- мільйонному народові. Читачки Основяненка, Шевченка, Куліна, Шанкевича, Федьковича и других, розуміють их люди в Галичині и на Україні. Их бесіда всенародня. И в кого охота и снага заходитися коло просвіти, той и пише тоюж мовою, що ті писателі, а котра у нас єсть „такъ званиа оукраинцина“. Хочби и був и прихильником вашого партикуларнаму, и, думаючи про єзбоетайню „галицко-руську“ літературу, був вірний вашій програмі: *писати бесідою, як вона в устах народа живє.* *) то не винновби мій жалтовник нишій, як сей видання відєвського. А коли Ви довете мою бесіду „оукраинциною“, то може и не помилаетеся, бо вже учений Головацький відкрив, що и в деяких сторонах Галичини ти самий діалектом говорять, що на Україні — „такъ званимъ оукраинскимъ“, и що говорять ним більше як 10 мільйонів нашого руського народу. **)

Щоб дати одвіт на допір, в якому винувте мене о зірваннє є „малорускою“ літературою, мушу найперш поєспитатєся, що розумієте під „малорускою“ літературою? Нких писателів знає исторія вашої літератури? *Qui bene distinguit, bene docet.* Коли Котляревського, Основяненка, Шевченка, Куліна, Маркіяна Шанкевича, Федьковича, то оєвідчаю, що про таке и думки нема у мене; но коли атвора Вуй-Тура, Головацького, Гушалева, Цибіля, Павловича, то помилаетеся хіба в тім, що ту не „идє“ о зірваннє, а що ми вже давно цураємось таких літератів.

Єцерковніи книгами негдавєю також зривати. Церковні єлуження оєтанутєся у нас нерушені, як у народів латинського обряду осталаєся мова латинська, хоч кождий молитьєся євою бесідою. До церковних єлужб будєм подовати єтнологичні богословські поясненія єлів и положєнь, п'учитиєся их варід в школі и на катехизаціях.

Українську мову и єстетяку (квалітєвну) зовєте нововведєнієм без підєстави у нас и на Україні, котрі у нас ще не оєправдїлєся, щоб єцерков гонїла за єствїя вітром.

*) Основа ч. 25 1870.

**) Ровирава о языкѣ малорускомъ и его партикулярности Новаго Головацького ст. 26. § 13.

Не повинен я Вам на се одвічати: сша principium pegante disputati nequit. Но як ціле моє письмо більше тому написано, що б оправдяться перед чесним нашим Духовенством, перед котрим, надіюсь, не залишите з powodu нового видання представити речі, як Ви их через астрономичний телескоп гори ногами видіте, то хочу коротко и на се одвіт дати.

Фонетична правниесь так дисдавні, як саме писемьство, а має підставу тую, що шієдя принципу достаточної причини ніхто розумний и практичний не хоче непотрібно собі що будь отягощати. Букви тільки ж и на те видумані, щоб кими представляти слова, и неперечно перші люде, що писали, писали, як чули: их правниесь була *фонетична*. С часом бесіда змінилася, а правниесь та сама оставалась. Ивийшло за кілька соть літ, що жива бесіда була инша, як писана. Щоб писана була та сама, що жива, треба було її виговорювати не так, як написано, а так, як говорилося. От вже й етимологія готова. Уживають фонетику, Серби, а намагають до неї Чехи, Словаки, Німці тай инші народи и незнаю ніякої чисти етимологіи без прикішки фонетики.

Слабенька собі причиня, що будьто в етимологичній правниєі видно зараз корінь. Скажу найперш, що не всюди видно. Приводомъ: *Яблоко*, thema акло. cuius radicem putamus esse jabh, dzabh oscitare (edere). unde ser. dzambhu pomi genus. — *Волкъ* (волкъ). goth. vulfs lit. vilkas, radix. казк. — *Ржа* rad. ръд *); *Рокъ*, корінь *рок* (festgesetzter Termin). *Рокъ*, корінь *ры*: (по) *кротъ*, кор. *крь*, *засовъ*, кор. *су* **) — Додам ище, що хто хоче бавитися в етимологію, той знайде корінь и в слові писаним фонетикою, а хто в силі винайти корінь тільки в етимологичнім писанню, де корінь видно, той не заслугує на имя етимолога. Ходить ту о важнішу річ, щоб народовой не отяжжати *прикштуу до писменьства и просвіти*. Кожда наука, просе ж и наука правого писання, не єсть власністю якоїєь касты, и має на ню право кожда тяжуща людина.

Більше підстави в українській літературі, як в словах ви референта и в літературі його сторонництва. *Facta loquuntur!* Товариство Матиця, айшовши раз в правої дороги, тепер безсильне и бездієльне — жертве. Щоб оправдати свій идилличний спо-

*) Lexicon Miklosich.

**) Грамматика Осадзі ст. 28.

чинок, зове себе „адміністративним“ тільки товариством, у якого властиво на цілі видавати тільки книжки, а не виготовлявати. Та й зати, що видано, як „Літературний Сборникъ“ тай ніше, ніхто и не поспитав, дарма, що товариство свою „руську“ літературу вже й „популярнає“. Все осталоє „мишам на сиданье“. От яка у них підстава!

III. Ще слабша підстава в словах, де влинує мене ви. референт о апостольство для секти старовірчеської в Росії. Ту видється міні більш нічого, як спекуляція на католицизм и доброту Вир. Метрополіти с цілем, налякати Их шизією. Бо не можу ніяк допустити, щоби чоловік учений, як О. Малиновський, хтів справді вірити, що секта старовірчеська *знайшлаби відстаєу в молишотнику тому, що там пишеся нля Спасителя „Исус“ коше старовірці також так пишуть*. Вірити, що ви. референт епископ се реченње по своєу пересвідченню, значило б сказати єму комплемент: *hic Aléga!* Одже в Сербіи пишуть „Исус“, та ніхто не підозривав их о старовірчество. Німці католики и протестанти, новокатолики и раціоналісти, соціалісти и атеїсти и скільки их там єсть, всі пишуть „Jesus Christus“, та ніхто не скаже, що тому католик и протестант все одно.

Шкода б чаєу на дальші добили мілкости співненого реченя, но в доказ, що и в XI. віку говорено и писано „Исусъ“ наведу деякі намятники, в котрі ви. референт, коли воля, може заглянути, а пересвідчиться, що и тоді, коли вплив грецький був сильний на Руси, писателі не дуже зазирали за грецькими „оригиналами“, ані зважали на те, що Спаситель був парайлського роду, и мав не грецьке, а жидівське пмя. Тоді то, як писали „Исусъ“ секти старовірчеської и не було на світі.

Памятники: *) *Pamiatky hláholského písemnictví vydal P. T. Šafárik. et. 84 Исуски; et. 90 Исусъ Христа.* — *Monumenta linguae palaeoslovenicae e codice suprasiensi edidit F. Miklosich. Vindobonae 1851. в XI. віку.* — *S. Joannis Chrysostomi homilia in gamos Palmarum edita a Fr. Miklosich. Vindobonae 1847.* — *Извѣстїи втораго отдѣленїя академіи наук, vol. V. 335. 336.* Там не тяжко знайти: Исусъ, Исусъ Христа, Исусъ Христу, Исусъ Христоса, Исусъ Христосаъ, Исусосаъ, Исусъ Христь, Исусъ Христа, Исусъ Христомъ; а розгорнувши *Monumenta serbica spectantia historiam Ser-*

*) *Lautlebre der altslovenischeo Sprache* von Fr. Miklosich 1850. et. 44

biae Bosniae, Ragus. Fr. Miklosich. Vindob. 1858 не тяжко знайти: Неоукръсть, Неоукръстовъ. Пишеся Неоуць також в пам'ятниках: „Полное собрание русских летописей 1. Санктпет. 1846. — Homiliae variorum, cod. membr. saec. XIII. Ant. de Mihanović v. cloz II. 5, (Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften. 10. 197.) — Cyrillus Turovensis, homiliae, cod. saec. XIII. russ. bibliothecae petropolitanae. — Востоковъ, Историческія чтенія о языкѣ и словесности. 1854. 1855. Санктп 139. 153.

Наведені пам'ятники нехай послужать ви. референтові в доказ, що 700 літ відлічвши писали люде тяжущі Неуць, саме так Єрусалинь не завраючи дуже за грецькими оригіналами, а зважаючи більш на домашній виговір нехай зволить ви. референт заглянути в до катехизму О. Селецького, то в там знайде „Неуць“, а в початку книжочки: „Сей катехизисъ не содержитъ въ собі *никого*, що бы оученю св. церкви рихсько-католицької противлюся“, в підписі самого Архієпископа, в котрого імени кудась на мене анатему. Та не koniecь тому. Періодична газетка „Сіон“, редактована в. в. Др. Сил. Семеновичем в Др. Пелешом, яєнки доказом, що тая сента старовертєська вже далеке коріннєє у нас пустила, бо там читаєм „Неуць“ а не як би тов повинно бути по греч. оригіналі. Чи ту „каноническе право“ безсильне?!

Дальше знав болого в рефераті. Не станемо брести; переступім, в так прийдем до нових ученх пописів шановного референта.

„Хлѣбъ насущный лужно переводиться словомъ *шоденный*.“ — Загляньмо в переклад других народів и в поясненія, подані людьми вельми ученими.

I. Вульгата, переклад одобрений католицькою Церквою, переводить: Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.

Що значить supersubstantialis panis, довідаємось, розгорнувши діло найславнішого ексегети: Cornelii Cornelii a Lapide Commentarii in quatuor Evangelia. Tomus I. A 1735. Ст. 162.

Graece est ἀιτοριον (quae vox alibi non reperitur, quam hic et Luc. XI. 3) quod primo Angelus Caninius lib. de Nomin. Hebraicis novi Test. vertit crastinum, nam ἀιτορια ἡμέρα dicitur sequens vel crastina dies, q. d. Sicut in Parasceve, sive feria sexta, Hebraei in deserto colligebant manna pro Sabbato, quo quiescendum erat; ita tu Domine da nobis hodie panem in crastinum:

nam ulterius non sumus solliciti, sed posterastrinum expectamus et quasi praeparamus nos ad Dominicam resurrectionis et ad jubilaeum aeternum. Sarcinas ergo colligimus, et tantum petimus panem in crastinum. Favet, quod scribit s. Hieronymus in Evang. Hebraeo Nazareorum haberi מַחַר machar, id est crastinum.

Hieronymus ἐπιούσιον explicat περιούσιον , id est praecipuum, egregium, eximium, peculiarem. Symmachus vertit electum, aut qui super omnes substantias est, et universas superat creaturas. Sic et Cassianus collat. 9. cap. 20. et Cyrillus catech. 5. Mystag. et Ambrosius l. 5 de Sacram. c. 4, qui per panem hunc intelligunt Eucharistiam, quae a Zacharia cap. 9. v. ult. vocatur frumentum electorum.

Ad literam ἐπιούσιον idem est, ac ad substantiam pertinens, puta panis substantialis, essentialis, substantivus, qui ad conservandam hominis substantiam et vitam quotidie est necessarius. Ita s. Chrysostomus, Theophylactus, Kuthymus et s. Basilius in q. q. compendio explicatis q. 252. s. Cyrillus catechisi 5. Mystag et alii multi, qui cum Suida ἐπιούσιον interpretatur, $\text{ἡ ἐν τῇ ἡμῶν εὐχαιῶν καὶ τροφῇ ἐπαρκέουσα}$, id est, nostrae substantiae et nutritioni congruentem et sufficientem, qui scil. non serviat voluptati, sed necessitati nec delicatior ac copiosior sit, sed frugalis et moderatus, id est, *quotidianus*; illud enim, quod quotidie necessarium est ad sustentationem, et quo quotidie indigemus, hoc vocamus *quotidianum*. Unde Syrus vertit panem indigentiae nostrae; Arabicus panem sufficientem (sic et Aegypticus et Persicus), quem Latini cibarium vocant, unde et Latinus interpret in Luc. cap. XI. v. 3 clare verit *quotidianum*; et ita hoc loco *Mathaei quotidianum vertunt leguntque Patres*, qui versionem s. Hieronymi antecesserunt, ut s. Cyprianus, s. Ambrosius, l. de Sacram. c. 4. s. August. Enchir c. 115 et alii, imo Ecclesia recitans in officio et Missa Pater noster, juxta s. Matb. dicit oratque ex veteri ante s. Hieronymum versione: Panem nostrum *quotidianum* da nobis hodie, itaque fideles orare docet.

Porro S. Hieronymus, qui jussu Damasi Latinam versionem nov. Test. ad Graecum textum emendavit, pro *quotidianum* hoc loco posuit *supersubstantialem*, ut fideliter ad verbum

vim vocis exprimeret. Dicitur enim ἐπιούσιον ab ἐπιούσιον, id est, super substantiam, i. e. juxta vel ad substantiam pertinens, qui scilicet substantiæ sustentandæ est conveniens et necessarius, puta non supervacaneus, deliratus, curiosus sed substantialis simplex, vulgaris.

Rursum ἐπιούσιον derivari potest ab ἐπιπέ: et ἐπιόναι i. e. accedo, advenio, insto, ut significet panem instantem, hodiernum, quem scilicet mane petimus quotidie pro adveniente die et instante prandio vel coena. Ita noster Lessius lib 2. de Justitia et favet S. Ambrosius lib 5 de Sacram. cap. 4.

Panis ergo *super-substantialis idem est, qui panis quotidianus*, quo scilicet quotidie nos substantiam nostram conservare debemus, quem Evang. Mathari Hebr. nuper editum vocat, יָגוּם jugum, quo scilicet continue egemus; hæc enim vox ficta est a יָגוּם i. e. semper, jugiter. Alii vocant יָגוּם יָגוּם i. e. verbum, sive rem diei, hoc est panem quotidianum, quem quotidie ut necessarium sustentationi a Deo petere debemus. Velat enim mox Christus, ne solliciti simus de crastino, de quo incerti simus, an simus victuri Per quotidianum ergo excluditur sollicitudo crastini.

Quæres secundo, quis in particulari est hic panis super-substantialis, sive quotidianus? Verum dico panem hunc materiale corpori sustentando necessarium tum spirituale et caelestem animæ nutriendæ idoneum, uti est verbum Dei et Eucharistia, postulari: utroque enim indigemus:

II. Так зрозуміли слово ἐπιούσιον (наеущный) перекладилим французські, італійські, німецькі, ромуниські, чеські, польські, сербські, в киші. — Donnez-nous aujourd'hui notre pain de chaque jour. — Give us this day our daily bread. — Da ci oggi il nostro pane quotidiano. — Gib uns heute unser tägliches Brod. — Panea noastră, cea din toate zilele dane noastră. — Chléb náš vezdejší dej nám dnes. Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj. Хлеб наш потребни *) дай нам данас.

III. Миклошич переводить наеущный sufficiens (Lexicon palaeoslovenico-græco-latium. Vindob. 1862—1865) Що нам вистає на життя зовсемо щоденним.

*) Потребний до життя, значить щоденним.

З того й видно, що нема єдності між ученими, як переводити *ἄρτος ἰσχυρὸς*. Я вду за більшістю, за авторитетом Курнеліом, котрому *ἄρτος ἰσχυρὸς* єсть, що *panis quotidianus*, під яким маєть розуміти *panis materialis* и *spiritualis*, хліб звичайний, щоденний, и слово Боже и Евхаристія; вду за католицькою церквою, за народами, и переводжу „щоденний“ вже й тому, що нарид зрозуміа тов слово, а не зрозуміа „насущний“.

Про „не вбивай и мужність“ годі що одвічати; найперш мусів би я просити вп. референта, для чого се ложно переложено.

За увагу на „в дарах несезого“ як и на *largus salami* „апостолське вірую“ прийміть мою прилюдну, заслужену подяку. Годилось би в референтові, яко старшому, допомочи міні своєю радою у всему, чого я не додывивсь, або не вмів доброю руською мовою переложити, а не анатемизувати мене по нивки-зиторськи.

На те, що в рефераті наступає, одвічаю, що не жертвовавши я дорогого часу на списання народнєго молитовника, як би знав, що власть церковня „потребное“ зарядити єхоче, або хоч не буде противитись, колиб взявся за се діло який ординований богослов. Як власть церковня готова зарядити „потребное“ ясно буде кождому з реферату, в котрому народній молитовник тільки значить, що несвятохороненнє обряду, народности, загиба Руси. Дальше знов каюжа, так лучче переступити.

Чи Провєіта „выдала“ на все „квашовку“ не знаю, мабуть ні; бо и тепер уживав в урядованню фонетики. Ще ж кождий з нас знав, що Провєіта тому тільки зьодяглася в етимологичну уніформу, щоб тим легше єднати сили народві, а не тому, що не видать підстави в фонетичній правопкєі.

На „диватства“ шасанвий и вдать в молитовнику видання віденського мушу причітати, що ошибки тискарьскі ніяким ще референтом не приписувались авторові. Тільки ж, що *nulla regula sine exceptione*. Одже ж вп. референт рад, що може „такъ званной оукраинци“ закнати „диватства.“ Не треба аж бути „на догади бойким“, щоб чятаючи шасанвий, и знаючи, що се „мав бути щасливий“ не прийти на догад, що се не українське „диватство“, а що ту тискарь на нєлік українщина помпався. Не мож ту звиняти вп. референта и тому, бо яко учений чоловік, повиненби знати, що хто творить нове слово, той шукати мусить одвітний корінь або в народній, старославянській або якій

живій славянській мові. Не видно в слові шасанвий ніякого кореня, просе ж и неможе бути новотворене слово.

Увидить з того Ви. Духовенство, якими мізерними аргументами хоче ви. референт оправдитя „оувичтоженіє.“ Випровадивши цілу артедарію каперяних жовнярів на боєвище проти „оукраинцини“, и словавшиє за ними гукає, що стало силк. Минули часи, коли від самого гуку надало брїхо!

На ковєць мушу примітити, що порученньє, дане всехвальному Ректоратові віденському, пиводьвує дуже ніжне питапньє, яке пражованнє нагло б дане порученнє надати молодям силам семінарпцьким?

Тільки одна причина: щоб не дати нашим противникам оружжя проти себе самих, приказує міні вдовольватись самою приміткою, и залишити всякі коментарі, які при читаннї сего поручення мнѣ вилі на думку насуваються.

Оттак перебрили ми ваш реферат, и знаємо, чим рукопись моя винна перед консисторьским трибуналом. Консисторія вилася в Вашої причини не хоронительскою богочестія — насупроти вона видумує, видить підставу для сект там, де нікому и не спилось, и перетворюєсь за вашнїм трудом и заходом в арену пропаганд політичних. В имени права и честивости ставлю протест проти нищеня рукописі, до якої ніякого у Вас права, и жадаю не проволочного її звернення.

Перше моя виданнє піддаю під осуд цілого чесного Духовенства и богословів, котри лежить на серцю добро руського народу, и наперед складаю мою сердечну подяку за кожду добру пораду и мудре слово. Разом освідчаю, що готовий я перед ученими людьми, у яких справедливість заслугує на шанованнє, и котрі суть другами галицького як и рідніго українського народу, оправдитися з кожного слова, — но все жалуватину часу, відкидуватися є ким болотом, чи то в дорозі тиску, чи перешиєки.

Поручаючи зверненнє рукописі ласкавій памати ви. референта, запевняю о сталості поважаннїя и почести.

слуга

Іван Пулюй.

